

ԻՆՏԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կես տարվանը 6 րուբլ:

Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի ներդրումները մեջ:

Ոտարարարությունը պիտի լինի ուղղակի
Тифлис. Редакция «Мшак»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ

(Բացի կիրակի եւ տոն օրերից):

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիցիտով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խրատարանի քաղաքի 2 կոպեկ:

“ՄՇԱԿ” ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թ. ի ն

(ՏԵՄԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն դիրքով և նոյն պրոգրամայով ԱՄՆԵՆ ՕՐ (բացի տոն և տոներին հետևեալ օրերից):

ՊՐՕԳՐԱՄԱՄ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիտոն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ:

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 րուբլ, կես տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3 ր., երկու ամս. 2 ր. և մի ամս. 1 րուբլ:

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցեով. Тифлис, редакция «Мшак».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԻՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիայի յետադիմութիւնը — Ներքին տեսութիւն: Ներքին լուրեր: Արտաքին տեսութիւն: Միջազգային յարաբերութիւններ: «Մշակ» հեռագիրներ: Յայտարարութիւններ: Բանասիրական: Նամակ ֆրանսիայից:

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՅԵՏԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ

Որքան Գերմանիան առաջադէմ էր ֆրանսիայի հետ ունեւորեալ:

ԻՆՏԵՐՈՐԵԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ

Նիցցա, 8 դեկտ. (26 նոյեմբ.)

Անճախարհ գործերու ստիպելով ինձ այս ամառ անցկացնել հարաւային ֆրանսիայի մի գեղեցիկ անկիւնում և որովհետեւ ճանապարհ անցնում էր Բէրլինի և Փարիզի վրայ, ուստի անօգուտ չը համարեցի ինձ համար վաղը ի շատ ծանօթանալ այդ քաղաքներին հայ հասարակութեան հետ: Բէրլինում միայն մի հայ գտայ, այն է պ. Անդրեաս Արծրունուն. այդ երկուստեք գիտնականը, հետո իր հայրենիքից ու բարեկամներից, ինքզինքը տուած է գիտութեան, և այս ևս պէտք է ասած, իր արժանի պատիւն ու յարգանքը կը կրէ գիտական դասից. նա պրիվատ-դոցենտ է Բէրլինի համալսարանի մէջ և մի և նոյն ժամանակ արքունական հանքաբանական թանգարանի տեսուչ (Privatdocent a. d. kgl. Universität, Custos a. mineralogischen Museum): Չը նայելով իր գործերի շատութեանն ու ծանրութեանը պ. Արծրունին ժամանակ է գտնում երբեմն երբեմն յօդուածներ գրել գերմանական լրագրողին մէջ հայոց մասին. այդ պատիւն է անում պարոնին, որ նա չէ մտաւորաւ իր ազգը երանի թէ մեր միւս գիտնականները նորա բարի օրինակին հետեւին:

Փարիզում ևս գտայ աւելի մեծ հայ հասարակութիւն, քան թէ կարող էի սպասել, և որովհետեւ այնտեղ աւելի երկար ժամանակ մնացի, ուստի միջոց ունեցայ աւելի մօտիկ ծանօթանալ այդ հասարակութեան հետ: Ահա, մտաւորապէս փարիզում գտնվող հայերի քանակութեան և նոյն ինչ գործով պարապելու ցանկը:

ցած պատերազմից առաջ, այնքան նա հետզհետէ յետադէմ դարձաւ ֆրանսիայի վրա յաղթող հանդիսանալուց յետոյ: Պատերազմից առաջ Գերմանիան հետզհետէ հրատարակեց մի շարք ազատամիտ օրէնքներ: Այն մի դաւանութեանը պատկանող գաւառները սովորում էին ջոկ դպրոցներում, չը կային ընդհանուր ժողովրդական դպրոցներ: Գերմանիան հիմնեց խառն

Ուսանողք. 17 բժշկութեան, 11 երկրագործութեան, 6 զանազան լիցենզիայի մէջ, 3 իրաւաբանութեան, 3 էքզլ սանիթարի, 2 էքզլ դէ-բո-դար, 2 էքզլ դէ-բոն-դէ-չոսէ, 1 էքզլ օմի պոլիթիկ, 1 դեղագործութեան, 1 իրաւաբան (այլ երկրի աւարտած պատուի կը կատարեալ գործէ), 1 բժիշկ (նոյնպէս), 2 բժիշկ (փարիզի մէջ գործող), 1 անձաւա կան. 6 վաճառական-կան-կոմիսիոներ, 4 աղանդների վաճառական, 3 սեղանաւոր, 2 անկիւն (капиталисты), 3 բիր-ժայի վրա գործող, 3 գրագրութեանը պարագրող, 2 լուսանկար, 7 ոսկերիչ, ներկարար և այլ զանազան արհեստներով պարագրող, 3 մանր-մունր ապրանքներ վաճառող բացի սրանցից կան մի քանի կանայք և երեխայք, որոնց թիւը 15-ի կը հասնի:

Ինչպէս ուսանողների, նոյնպէս և վաճառականների մեծ մասը տաճկաստանցի հայեր են, բայց կան և կովկասից, նոյն իսկ Թիֆլիսից վաճառականներ և ուսանողներ: Եթէ մինչև այժմ ևս գրեթէ համոզված էի, թէ հայերը բնակութիւն ձգելով մի օտար քաղաքում կամ երկրում՝ բոլորովին մոռանում են իրանց լեզուն, հայրենիքը և մինչև անգամ ծագումը, այժմ պէտք է խոստովանեմ, որ համոզմունքս բոլորովին սխալ ու անտեղի է եղել: գտնեմ փարիզի վերաբերութեամբ. որտեղ է խօսելու մարդու հայերէն լեզուով, որտեղ է տեսնելու անկեղծ սէր դէպի Հայաստան և ջանք ու աշխատանք նորա օգուտէն դաւանելու լինելու: Եթէ ոչ փարիզի մէջ:

Ինձ փորձ ի շատ ծանօթ է, ի թիւս այլոց, Թիֆլիսի, Մոսկուայի և Ս. Պետերբուրգի հայ հասարակութեանց հոգին ու կազմակերպութիւնը, բայց անկեղծօրէն կասեմ, որ ոչ մէկ տեղ չեմ տեսած այնպիսի սէր և եղբայրական յարաբերութիւններ, ինչպէս փարիզի հայ ուսանողների

դպրոցներ, որտեղ ոչ թէ միայն խտրութիւն կը դնի դաւանութիւնների մէջ: Պատերազմից առաջ հրէաները ստացան միւս քաղաքացիների հետ կատարեալ հաւասար իրաւունքներ, իսկ այժմ կրկին խնդիր է դարձել զրկել հրէաներին իրանց ստացած իրաւունքներից: Պատերազմից առաջ յայտնված էր տպագրական խօսքի և հրապարակական ժողովների կատարեալ ազատութիւնը: Այժմ այդ ազատութիւնը արդէն սահմանափակված է սօցիալիստների դէմ հրատարակված բացառական օրէնքի շնորհով, որ իսկապէս միջոց է տալիս կառավարութեանը խտրութեամբ վերաբերվել ոչ թէ միայն դէպի սօցիալիստները, բայց և դէպի ամեն իրան անհաճելի լրագիրը կամ հրապարակական ժողովը:

Այդպիսով վերջին պատերազմից առաջ առաջադէմ, ազատամիտ եղած Գերմանիան այժմ ամեն կողմից կատարեալ յետադիմութեան մէջ է գտնվում: Սահմանադրական կառավարութիւնից Գերմանիան հետզհետէ դառնում է անձնական կառավարութիւն, շնորհով իշխան Բիսմարկի անսահման ինսամա-

խտրութիւն կը դնի դաւանութիւնների մէջ:

Պատերազմից առաջ հրէաները ստացան միւս քաղաքացիների հետ կատարեալ հաւասար իրաւունքներ, իսկ այժմ կրկին խնդիր է դարձել զրկել հրէաներին իրանց ստացած իրաւունքներից: Պատերազմից առաջ յայտնված էր տպագրական խօսքի և հրապարակական ժողովների կատարեալ ազատութիւնը: Այժմ այդ ազատութիւնը արդէն սահմանափակված է սօցիալիստների դէմ հրատարակված բացառական օրէնքի շնորհով, որ իսկապէս միջոց է տալիս կառավարութեանը խտրութեամբ վերաբերվել ոչ թէ միայն դէպի սօցիալիստները, բայց և դէպի ամեն իրան անհաճելի լրագիրը կամ հրապարակական ժողովը:

Այդպիսով վերջին պատերազմից առաջ առաջադէմ, ազատամիտ եղած Գերմանիան այժմ ամեն կողմից կատարեալ յետադիմութեան մէջ է գտնվում:

Սահմանադրական կառավարութիւնից Գերմանիան հետզհետէ դառնում է անձնական կառավարութիւն, շնորհով իշխան Բիսմարկի անսահման ինսամա-

ու վաճառականների մէջ: Բարեկիր ընթերցողը չէ զիտէ, որ որտեղ կայ եղբայրական սէր, այնտեղ ազգ սէրը պէտք է տայ բարի պատու, այդպէս էլ եղած է Փարիզի մէջ. պատուական «Մշակ» այս ամառուայ համարների մէջ կարողացած կը լինի ընթերցողը, որ Փարիզի հայ ուսանողների մէջ մի երջանիկ միտք է ծագել — հիմնել մի ընկերութիւն Հայկական-Ուսումնասիրող անուամբ, որի նպատակն է աղքատ հայ պատանեկաց ընկերութեան ծախիւք Եւրոպայի մէջ բարձրագոյն ուսմունքներ և սովորեցնել տարւոյ, որպէս զի գիտութիւնը ծառայի ի հայրենիս (յօդ. I. ըստ կանոնադր.): (Ընկերութեան որդեգիրը պարտաւորեալ են ի Հայաստան երթալ իրենց ուսումնաւարտելու վերջը ազգային դպրոցաց միոյն մէջ երեք տարի անընդհատ չափաւոր թոշակով դասախօսութիւն ընելու համար: Այս մասին հարկ է արժան եղած երաշխաւորութիւնը պէտք է առնէ ազգային ուսումնական խորհուրդը: (յօդ. 4) Ահա ընկերութեան նպատակը. արդեօք սորանից էլ աւելի գեղեցիկ բան կարող էր հնարել մի բուն ուսանողների, մի փոքրիկ խումբ եռանդուն ու հայրենասէր սիրող մէջ սովորած երիտասարդների:

Իրաւունք ունենալ արդեօք մենք, հայերս պահանջել այդ երիտասարդներից աւելի մի բան. բարոյական և սուրբ պարտք չէ մեզ ի խորհին արտէ շնորհակալութիւն մատուցանել այդ վառ հոգին երիտասարդներին, մասնաւոր նոյն պահանջելու ազգասէր ու հայրենասէր պ. Սիմէօն Թափալէկեանցին, և մեր կարողութեան չափ օգնելու:

Ինչ նրանց գեղեցիկ ձեռնարկութեանը, ինչ կը նշանակէ մեր ունեցողների համար նորա քիչ չէն, փառք Աստուծոյ) անդամ գրվել այդ ազգասէր ընկերութեանը և տարեկան որ և իցէ 18 1/2 ֆրանկ (7 ր. 40 կոպ. այժմայ զնով) վճարել: Մեզք և մահկանացու մեզք չի լինի մեզ համար խուլ մնալ մեր երիտասարդաց աղաչանքին ու պաղտանքին, որոնք աղաղակում են մեզ աւելի շուրջ մեզինք ուսնալ ու գիտուն մարդիկ կը պահանջէր ազգի օգտին ու բարօրութեան համար, մենք պատրաստ ենք ձեզ տալ այդ մարդիկը, միայն, ի սէր Աստուծոյ, օգնեցէ մեզ: Քայն անգամ հազիւ կարողանայ անտարբեր մնալ նրանց աղաչանքին, բայց հայոց մէջ գտնվում են անձինք, որոնք քարից էլ աւելի ամուր սիրտ ունեն և բացի նրանից որ ոչինչ օգուտ չեն բերում ազգին (նոր էլ չունեն դրա համար), նրանք ամեն կերպով աշխատում են ամեն մի բարի գործ, ամեն մի ազգասէր գործ գործ ձեռք, խեղճ, մեղմունքով փորձում, չը թող տալ լոյս անգամ տեսնելու:

Նոյնը պատահել է Փարիզի խեղճ հայ ուսանողների հետ. այս ամառ Խոստատանից մի ինքզինքն ազգասէր ձեռնարկ հայ ունեւորութեանը և խեղճ ինչ նորա համակրութիւնը, նա եղբայրական ժպիտը դէմքին պատկանեալ է հետեւեալ՝ չես չեմ կարող ձեզ համակրել, որովհետեւ ձեր ընկերութիւնը դարձաւ բան է. թողէ՛ք ձեր գաղափարը, այդ ձեր ոյժիցը շատ բարձր է, դուք չէք հասնի ձեր նպատակին, դուք մոլորվում էք... և այլ այսպիսի դարձաւ կարանութիւն: Կը լսես, սիրելի ընթերցող, այսօր Փարիզի ուսանողներից ընկերութիւն կը կազմէ, նրան կանոն չթող, այդ դարձաւ բան

կալութեան գերմանացիների վրա:

Գերմանիայի այդ ընդհանուր յետադիմական շարժման մէջ ամենահրէշաւորը, ի հարկէ, հրէաների դէմ յայտնված շարժումն է:

Այդ շարժումը իսկապէս կրօնական մոլեռանդութիւնից գրգռված մի շարժում է և միայն քաղաքական է տնտեսական պայմանների դիմակով: Եթէ հրէաները ֆինանսական գործերի մէջ անազնիւ են, եթէ նրանք վաշխառու, հարստահարող են, պէտք է յայտնել ընդհանուր խիստ օրէնքներ վաշխառութեան և այլ և այլ հարստահարութեան դէմ և ոչ թէ հրէաների դէմ բացառական օրէնքներ հրատարակել որովհետեւ նոյն վաշխառուներն ու հարստահարողները կարող են և գերմանացիներ լինել: Եթէ բացառական օրէնքներ յայտնվեն միայն հրէաների դէմ, ինչպէս կը պատժվի բուն գերմանացին, որ նոյնպէս վաշխառութեամբ կամ հարստահարութեամբ է պարագլուխ մի թէ նա բոլորովին չի պատժվի, կամ մի թէ նրան նախ և առաջ պէտք է հրէայ յայտնել և այնուհետեւ պատժել որպէս հարստահարող կամ վաշխառու:

Իսկ թէ իրանք գերմանացիներն էլ ազատ չեն այդ ակտներէ, այդ մենք տեսանք, երբ քանի մի տարի առաջ հրէայ պատգամաւոր Լասկեր, գերմանական պարլամենտում մերկայրեց ֆինանսական խարդախութիւնների ահագին կազմակերպութիւնը, որի պարագլուխները ոչ թէ հրէաներն էին, բայց նոյն

իսկ ամենայայտնի, ազնուական քնտանիքներին պատկանող գերմանացիները:...

Այս ևս չենք խօսում այն բանի վրա թէ որքան ապերախութիւն կը լինէր Գերմանիայի կողմից սահմանափակել այն ցեղի իրաւունքները, որ միայն կէս մի լիւնի թուով լինելով քառասուն միլիոն գերմանացիների մէջ, ընդայեց Գերմանիային այդքան շատ երկրէի անձնաւորութիւններ գիտութեան, արհեստների, երաժշտութեան, գրականութեան և պետական կեանքի մէջ: Այդ անուաները Գերմանիան պարզապէս չէր յիշի միշտ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք ՄՍԱԿԱՅԻՑ Լազարեան ձեռագրանի աշակերտներից 105 բուրջ յօդու աշխատանքների սովորականները:

Գիտեմքերի 5-ից ՆՈՒՆՈՒՑ մեզ գրում են, որ այս աշխարհ եղանակը ստատիկ երաշտ էր, բայց ահա ինչնորոգ օրն է, որ ձիւն է գալիս և ստատիկ ցրտեր է անում: Գիւղացիները երկրի են կրում, որ երկար երաշտութեան պատճառով ցանքերի արմատները փայցած կը լինեն: Այսմ ցրտի ջանադը (3 պոտ և 10 ֆունտ) ծախվում է 7 բուրջ 40 կոպ., մի ֆունտը 8 կոպէկով, իւրը 50 կ., մի հատ ձու 2 կ.:

ՆՈՒՆՈՒՑ մեզ գրում են: Գիտեմքերի 4-ին, երեկոյան ժամը 6-ին նկատելի եղաւ մեզ մօտ լուսնի խաւարում: Այդ երեկոյն, որ տեղի մի ժամի շափ, սաստիկ վախճանք անտառապատ ժողովրդին: Ամբողջ մի ժամի չափ հրացանների թնդիւնով անտառապատ ամբողջ աշխատում էր արտաքին լուսնի վրայից ստանալով, որին վերաբերում է լուսնի խաւարումն:

Նազան բարձր ուսումնարաններում, իսկ մենք, ուսանողներ հայերս, չունենք և ոչ մի թոշակաւոր որ և իցի ուսումնարանում: Մի թէ թիֆլիսի պէս քաղաքը, որի կէսը հայեր են և որոց թիւը 40 հազարէն կանցին, չէր կարող ունենալ գոնէ մի թոշակաւոր մի բարձր ուսումնարանում: Նոյնը կարելի է ասել և այլ հայաբնակ մեծ քաղաքների վերաբերութեամբ: Եթէ չեն ունեցել և չունեն, ոչ թէ նորա համար, որ հարկաւորութիւն չէ եղել կամ միջոցներ չեն ունեցել, այլ կարծեմ, նորա համար, որ չէ եղել, չէ գտնվել մարդ, ինչպատու, որը հազը բարձրացնէր զրա մասին և հասկացնէր հասարակութեանը զրա անհրաժեշտութիւնը, իսկ եթէ գտնվել է յանդուգին մէկը, որը կամեցել է բերան բաց անել և խօսել, իսկոյն շինծու ազգասէրները խփել են խեղճի գլխին ասելով՝ այդ դարդակ բան է, այդ մարդից վեր բան է:

Փարիզի ուսանողութիւնը հերքեց այդ խնայողութիւնը ու օգտւաւ և կազմեց իր ընկերութիւնը: Նա իր շինութիւնը հիմնեց ոչ թէ այդ քրմերի ուսման վրա, այլ իր ազգի օգուտը ճանաչող ու ցանկացող հայերի սրտի մէջ: Նա մտկած լինելով, որ այդ հողը աւելի ամուր կը լինի և երկարատեւ: Մի թէ նա, այդ ուսանողութիւնը սխալված է. ոչ, հազար անգամ ոչ, ևս հաւատացած եմ, որ բարի և ազգօգուտ գործը միշտ արձագանք կը գտնէ ճանախա հայի սրտի խորքերում և ճանախա հայը չի դանդաղէ բարի գործին մասնակցել, որովհետեւ բարի գործը հայի յատկութիւնն է:

Գուցէ գտնվին անձինք, որոնք կասեն, թէ թէպէտ ուսանողաց օկոբոններ ինքն բոս ինքեան գեղեցիկ է, բայց մենք ունենք ուրիշ պատկերասրահներ, որոց առաջն առնելը աւելի անհրաժեշտ է, օրինակ, մեր ծնական և միջնականը ուսումնարանների թիւը շատացնել և

Պ. Գառար Սմիլանց ուղարկել է մեզ ԳԵՐՄԱՆԻԱ 20 բուրջ յօդու վանի սովորականներ:

Վ.Ա.ԳԱՅԻՑԻՑ մեզ գրում են: Վարալի գաւառամասի պրիստաւ, Պ. Սնիգոնիկով շատ սիրում է գործ անել մտաւոր ստորադրեաների հետ իր ունեցած յարաբերութիւնների մէջ: Երբ ինքնատուները ներկայանում են պ. Սնիգոնիկովին, նա նախ և առաջ ծեծել է ստալի նրանց, յետոյ լուծ է նրանց խնդիրը կամ գանգաւոր: Նորերս սի գիւղացի ձիւով անցնում է վարալի գիւղի միջով, և տեսնելով որ պ. Սնիգոնիկով գիւղական հասարակութեան հետ կանգնած խօսում է փողոցում, անցողը ասիական քաղաքավարութեան համեմատ, թէ և չէ ճանաչում անձամբ պրիստաւին, գրաւը վեր է առնում և այդպէս բարեկամ կամենում է անցնել: Բայց պրիստաւը հրամայում է կանգնեցնել նրան, վեր բերել ձիուց և բազմութեան առջև մի ուժգին ապտակ է զարկում գիւղացու երեսին: Գիւղացին սկսում է աղաղակել, իսկ պ. պրիստաւը յայտնում է, որ եթէ անցողը դարձաւ ձայն հանի, օրինաւոր կերպով ծեծել կը տայ նրան: Գիւղացին, ատում են դիտաւորութիւն ունի գանգաւորին պ. նահանգապետին:

ՅԱՐԻՑԻՆԻՑ, պ. Կրամնիկովից ստացանք 30 բուրջ յօդու վանի սովորականների: Այդ գոն մարից 15 բուրջ նուրիւն են Բուդաղեանց եղբայրները, և 15 բուրջ նուրիւն է վասիլ Ալեքսանդրովից Օրէկով:

Վրաց Կրօնքաւ Լազարը մի լաւ միջոց է գտել վրացիացիներ ամբողջ Հայաստանը: Հէնց որ մի հայ կաթօլիկութիւն է ընդունում, նա դառնում է վրացի: Արդարաւէի մէջ, ասում է վրաց թեթը, ազգաբնակչութիւնը բաղկացած է մասնատականներից, հայ լուսաւորչականներից, և կաթօլիկ վրացիներից: Այդ երկու վերջին ազգութիւնները հայ և բէն են խօսում, աւելացնում է թեթը: Ուրեմն կրօնով կաթօլիկ լինելով հայ, իսկ ազգութեամբ վրացի են: Այդ ինչպէս է պատահել, որ վրացիներ ոչ թէ միայն ընտանեկան և հասարակական կեանքում հայերէն են խօսում, բայց և իրանց կրօնական բոլոր արարողութիւնները հայերէն լեռնում են կատարում: Երեւի Կրօնքաւ չուտով կասի որ վրացիայի Միտիւրեանները վրացի են, որովհետեւ հայ-կաթօլիկ են:

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ հաղորդում են հետեւեալը:

Նրանց դրութիւնը բարեկարգել: Վասնետնով որ նամակս չերկարի և չը չեղվիմ իմ նախաժողից, ես չեմ համարձակվի երկար խօսել այդ առարկայի վրա, բայց կը խնդրեմ սիրելի ընթերցողից թող տալ ինձ մի երկու խօսք ասելու վերա յիշած դատողութեան մասին: Իմ կարծիքով մեզ համար նշանակաւոր չունի ուսումնարանների թիւը շատացնելը, եթէ նրանք չեն ունենայ մի ամուր հիմք, մի հաստատ կազմակերպութիւն, մի խօսքով, եթէ նրանք երկարատեւ չեն, չաղիւ կը պատահի, որ վրացիներ մեր լրագիրներից մէկը և նրա մէջ չը կարդատ, թէ այս ինչ քաղաքում կամ գիւղում տղայոց կամ օրիորդաց ուսումնարանը փակվել է և կամ նրա գործիչները այնպիսի թշուառութեամբ մէջ մէջ են շուտով կը փակվի: Ինչ է դրա պատճառը, սիրելի ընթերցող, իմ կարծիքով, ի թիւս այլոց, գլխաւոր պատճառներից մէկն էլ մեր լաւ վարժապետներ և դաստիարակներ չունենալն է. ուրիշ են այդ վերջինները մեր տարրական ուսումնարաններում՝ գիմնազիսի կամ հոգեւոր ուսումնարանի 3-րդ 4-րդ դասարանից դուրս կեւած աշակերտներ (գուցէ բացառութիւններ կան): Նրանք բուցե ունեն և և իցի գիտութիւն: Այս կամ այն առարկայի, բայց նրանք չունեն, ներքին ինձ ասել, մանկավարժական գիտութիւն և հմտութիւն: Նրանք գիտեն, ասենք, օրինակ, համար, թուաբանութեան չորս գործողութիւնները, բայց չը գիտեն ձեւը, թէ ինչպէս պէտք է հաղորդել մտադաշ երեխային այդ գործողութիւնների կատարումը, որ երեխայի վաճառել ուղղող կարենայ հնչողութեանը ըմբռնել ուսուցչի հաղորդածը: մանուկը միայն թուական պէս սովորում է երկու երեք տարի ինչ որ սովորեցրել են նորան և յետոյ թողնելով ուսումնարանը չուտով մոռանում է այն: Վերջապէս վարժապետը չունենալով այն հիմնական պատրաստութիւնը, որը հարկա-

ճեղիս առաջնորդ սրբազան արքեպիսկոպոս եղիազարը, որ մի աղագար և կեանքից յոգնած ծերունի է, հողեր իշխանութեան հրամանով փոխադրվում է վերջապէս Էջմիածին: Ում կուղարկեն նրա տեղը, յայտնի չէ: Գուցէ ոչ ոքին, որովհետեւ Էջմիածինը այժմ սովորութիւն է ընդդռնել ազատ մնացած թեմերի վրա ոչ ոքին չը նշանակել, իսկ սուսնորդներին հասանելի ուժ չիլը իր մօտ պահել:

Մի պարսկաստանցի հայ երիտասարդ, որ մի քանի տարի առաջ եկած էր Թիֆլիս և մի վաճառականի մօտ գործակատար էր, վճռում է նորերումս պատկել: Մի վարձված միջնորդ ճարտար է նրա համար մի աղջիկ 2000 բուրջ բաժնեւոր և թանկագին զարդարանքներով: Երիտասարդին հաւանում են աղջկայ ծնողները և նա պատկելում է: Հարսանիքից յետոյ անցնում է մի երկու շաբաթ և ամենքը բաղաւոր են երեւում, բայց յանկարծ նորախեան, որ արդէն ստացել է 2000 բուրջ և իր նշանածի թանկագին զարդարանքները, անհետանում է: Ծնողները երկար ժամանակ նրան որոնելուց յետոյ, յուսահատված վերցնում են իրանց սուս իրանց որբ մնացած և բաժնեւորից կորուստված աղջկան:

Մեզ հաղորդում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ հետեւեալ օտարտի անցքի մասին: Վրաց օրերս Երեւանի ընակիչներին հանգիստը վրոյովվեցաւ գիւղերից ժամը 10-ին զինուորական փողաշարների անսովոր ձայններով: Զայտեցեալ որ Ռուսաստանից նոր եկած երիտասարդ օֆիցէր վարձել էր 12 ֆայետոս, որոնցից մինի մէջ ինքն էր նստել, իսկ միւսների մէջ նստացրել էր զինուորական փողաշարներին, չլնում էր այդպիսով ամբողջ քաղաքի փողոցներում: Ուստի կանտութեան թաղապետը փորձում է կանգնեցնել այդ օտարտի և աղմկալի հանդէսը, խնդրում է օֆիցէրին արձակել երաժիշտներին և քաղաքի հանգիստը այլ ևս չը վրոյովվեցնել: Բայց օֆիցէրը բաւական կ'ուշ ևս կերպով ոտովկանութեան պաշտօնեային պատասխանելուց յետոյ շարունակում է իր այդ գիւղերայ աղմը: Կալի դրօսանքը, իր 12 ֆայետոսներով և իր զինուորական փողաշարներ խմբով:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են: «Բաղաքիս պրօգրիմալայի տեսուչ պ. Լասուցին նշանակվել է Կուբանեան նահանգի ժողովրդական դպրոցների ղրկելու որ և ուրեմն շուտով հեռանալու է մեր քաղաքից: Չենք կարող մեր շնորհակալութիւնը չը յայտնել այդ մասին ուսումնարանա-

ւոր է մի ուսուցչին, նա չէ կարողանում ինքզինքը յարմարեցնել հասարակութեան, կամ հոգաբարձուների և կամ նայն իսկ աշակերտների պահանջմանը: Ծագում է տալիս յանդիման, անբաւականութիւն, ուսուցիչը թողնում է ուսումնարանը, կամ նորան վերցնում են այնտեղից և արդիւնով ուսումնարանը փակվում է, որովհետեւ չը կալ ուրիշը, որ առաջինի տեղը բռնէ, եթէ պատահում էլ է շուտով նորա հետ նոյն է պատահում: Ուրեմն մենք միայն մեզ ենք խաբում: Այսօր շինում ենք այն, ինչ որ վաղը պէտք է քանդենք, արգետիք չէ մնում տակը, կամ, լաւ է ասել, մնում է միայն բացառական արգետիք (отрицательный результат), որովհետեւ ամեն գործողութեան մէջ թէ շինութեան և թէ քանդման մեք կորցնում ենք ոյժ, կենդանի ոյժ (живая сила): Այդպէս չի լինի, եթէ մեր ուսումնարանների մէջ վարժապետների տեղը կը բռնեն բարձր ուսում ստացած անձինք, որովհետեւ նայն քան նորա բարձր ուսումնարան կը մանեն, նորա գիտեն թէ ինչ պայմաններ են դրվում նոյն, ինչ է պահանջվում: Նոյնպիսի և նորա կը պատրաստեն իրանց այդ պայմանները, այդ պահանջները ճշտութեամբ կատարելու: Նորա քաջ ծանօթ լինելով փոքրիկ երեխայի ուղեղի նրբութեան ու փափկութեան հետ՝ կը գիտենան ինչպէս վարվել նորա հետ, ինչպէս զարգացնել նորան և ոչ թմայնել: Վերջապէս, որ ամենազլաւորն է, նորա տարրական ուսման հետ կը սովորեցնեն երեխաներին մի որ և իցի գործնական արհեստ, որով կը տան երեխան: Եթէ մի գործիք ապագայում իր ինքնուրոյն ապրուստ ունենալու: Եթէ չեմ սխալվում, ամբողջ Եւրոպայում այս վերջին սխառեման է ընդունված ամենաերեւելի մանկավարժների կողմից: Այս, այս բոլորը կանեն մեր աշխատանքով, մեր փողով բարձր ուսում ստացած հայագիւ աղքատ

Типографія Главн. Управ. Намѣстн. Кавказск.